

ČÁST TŘETÍ.

Hodnota, cena, peníze a úvěr.

Oddíl I.

Hodnota.

Řekli jsme již v úvodní části, promlouvajíce o statcích, že jen ty z nich mohou míti význam hospodářský, které nejsou v libovolném množství, které nejsou statky volnými. Mohou býti užitečnými, ano nezbytnými, je-li jich však takové množství, že nemusím s nimi šetřiti, že nemusím míti obav, že neukojím potřebu dýchání, kdyby část vzduchu zmizela, nemají významu pro hospodářství, nemohu vyjádřiti hospodářsky jejich užitečnost, nemohu je zhodnotit. Jenom statky, které jsou k používání v míře obmezené, takže jest nebezpečí, že bych nemohl ukojiti svoji potřebu, jsou hospodářskými statky a mají hospodářskou hodnotu (na rozdíl na př. od hodnoty umělecké, historické a pod.). Hodnotíme tedy věci ne pouze dle jejich užitečnosti, nýbrž také dle jejich vzácnosti.

A tu mohou býti dvě dělítky: buď hodnotíme věc dle toho, jaký význam má pro spotřebu a mluvíme o hodnotě spotřební, kterou dle způsobu spotřeby rozdělujeme na užitnou, kde jedním použitím statek zmizí (potrava, uhlí), nebo užitnou, kde delším užíváním statek spotřebuji (šaty, obytný dům); nebo měříme hodnotu statku tím, mnoho-li jiných statků zaň dostaneme, čili přikládáme mu hodnotu směnnou.

V tomto vylíčení kladli jsme váhu na to, jak já jako člověk s úsudkem hodnotím nějaký statek pro potřeby svoje a jak hodnotím ho pro směnu, čili jak já jako činný podnět, subjekt

myšlení dojdou k úsudku o hodnotě; hodnota takto vyšetřená je podmětná čili subjektivní.

Jak tvoří se hodnota subjektivní? Řídí se dle užitečnosti, vzácnosti, rovná se nahromaděné práci ve věci, jsou pro ni rozhodující náklady? Je zřejmo z úvahy, že jedna a táž věc nebo úplně stejné věci téhož druhu nemají stejnou hodnotu pro různé lidi, ano ani stejnou hodnotu pro téhož hospodáře v různých dobách a při různém množství předmětů, náležejících do jeho panství, že podstata tvoření hodnoty a její výše musí spočívat v něčem jiném.

Hodnotu (hospodářskou) příkládám jen věcem, které jednak jsou způsobilé k ukojení potřeb, jednak nejsou v libovolném množství. Z toho však plyne, že o výši hodnoty subjektivní bude rozhodovati důležitost potřeb a množství statků, které mám k dispozici.

Abychom jasněji mohli věc vyložit, vmysleme se do hospodářství osamělého neb uzavřeného hospodářství domácnostního, kde není styků hospodářských s jiným hospodářstvím, není směny.

V tomto hospodářství bude mít hospodář určitý počet úplně stejných kusů téhož statku (na př. 30 kusů plátna), jehož lze užití k ukojení různých potřeb: na prádlo, šaty, pokrývku, obal na peřinu, záclonu, příkrývku na stůl, prostěradlo, ručník, onuce, na zřízení stanu, pokrývku na potraviny, a všechny tyto potřeby bude mít a na všechny by vystačil s plátnem, které má, potřeby jeho byly by úplně ukojeny.

Předpokládejme však, že mu dva kusy plátna shoří, a tím se mu nedostane plátna na ukojení všech potřeb, takže je nucen vybrati z nich nejdůležitější, odstupňovati je podle jejich důležitosti, užitečnosti, naléhavosti. Plátno stane se proň vzácnější, dostane vyšší hodnotu, a sice dle poslední potřeby, k jejímu už ukojení ještě stačí, podle nejnižšího užitku, který ještě přinéstí může, ohraničeného daným množstvím statku. Hospodář užije plátna na prádlo, šat, obal na peří, ručník, na stan, ne užije je však na pokrývku na stůl, prostěradlo, onuce, záclonu, pokrývku na jídlo, poněvadž tyto potřeby jsou nejméně naléhavé. Hodnotiti bude plátno dle užitečnosti, jakou příkládá upotřebením poslednímu v řadě. Hodnota subjektivní by ještě stoupla, kdyby ztratil tolik kusů plátna, že by mu stačilo jen na potřebu nejnnutnější, na př. na šaty a prádlo, čili hodnota řídila

Druhý druh hodnoty jest hodnota směnná, která spočívá ve způsobilosti statku, v předmětu, jest předmětná čili objektivní. Mírou její jsou statky, které dostanu za svůj statek. Toto množství statků, které dostanu za svůj statek směněný, sluje cenou. Cena může býti vyjádřena jinými statky (kráva má cenu tří telat, metr sukna cenu pěti metrů plátna a pod.), anebo také společensky uznanou mírou všech hodnot čili penězi (za krávu dostanu 24 kusů zlata určité váhy, za něž vyměním [koupím] tři telata; metr sukna dostanu za 1 kousek zlata a vyměním za zlato 5 metrů plátna a pod.). V peněžním hospodářství bude tedy cenou vyrozumívána v penězích vyjádřená hodnota věci směněné a místo směny nastoupí koupě a prodej. Avšak i zde budou vždy zbytky dřívějších směn, na př. hospodyně smění přízi za plátno u tkalce, hospodářský dělník vymění si deputátem dané obilí, hrách a pod. za mouku u krupaře, hostinský za špinavé, černé tuky ze splašků vymění si mýdlo u mydláře.

V obyčejné mluvě nerozlišuje se mezi pojmem hodnoty a ceny a mluví se často o ceně, kde může býti myšlena jen hodnota. V národním hospodářství musíme rozeznávat tyto dva pojmy velmi přesně: objektivní hodnota směnná jest způsobilost nějakého statku dostati za jisté množství jiných statků (v prvé řadě peněz); cena jest při směně v skutku docílené množství statků.

Řekne-li někdo, že má šperk, dům, pole jeho (jež prodati nemíní a k prodeji nenabízí) takovou a takovou cenu, mluví vlastně o hodnotě, neboť říká, že šperk, dům, pole jsou způsobilé, aby byly vyměněny za jiné statky neb peníze takového a takového množství. Prodá-li skutečně šperk, dům, pole, je to, co skutečně dostal na statečích vyměněných cenou šperku, domu, pole.

Poněvadž cena jest výrazem objektivní hodnoty směnné, budou pro obě — objektivní hodnotu směnnou a cenu — platiti stejné zákony a pravidla. Objektivní hodnota směnná spadá často dohromady s cenou, ale nemusí tomu tak býti; tak na př. při odhadech, dělení pozůstalostí, určení náhrady škody stanovením tak zv. ceny obecné určuje se objektivní hodnota směnná v tom způsobu, že se zjistí, mnoho-li by se mohlo dostati za statek, o něž jde, kdyby byl předmětem směny.